

Muzeograf JANETA CIOCAN
Muz. Jud. de Etnografie Baia Mare

Motive avimorfe pe ceramica din Muzeul Județean de Etnografie și Artă Populară din Baia Mare

Da-n leagân cine-i culcatu?
 Hiul sfânt înfășiatu
 Fașa-i trasă de mătășă
 Împletită-n cinci și-n șasă
 Trimeasă-i de la nănașă
 Și-i în cap cu comânacul
 Comânacul-i din tri pene
 Una-i raza soarelui
 Una-i vița vinului
 Unu-i sticu grâului.

A. 55

Mulțumitură

Păsăruia câmpului
 Șede-n vârșu nucului
 Tăt cântă și ciripește
 Și la gazdă mulțamește
 C-on firuț de bosâioc
 Să aivă gazda noroc
 C-on firuț de nintă creață
 Să aibă noroc în viață.

*De la Ludovica Pop, Codru,
 54 de ani, 1973*

Toate produsele artei populare au o ornamentică specifică legată în primul rând de specificul materialului din care sunt confecționate. Nu vom poposi în prezentarea de față asupra vechimii și importanței ceramicii în cultura populară. Din noianul de motive decorative întâlnite în ceramică ne vom opri, în prezentarea de față, asupra motivelor avimorfe, întâlnite pe ceramica aflată în patrimoniul Muzeului Județean de Etnografie și Artă Populară.

Lumea înconjurătoare a inspirat întodeauna creatorul popular, dar este clar că fiecare ornament folosit a avut un mesaj pe care cei din vechime îl puteau citi fără probleme. Pasărea a fost un motiv de largă circulație în arta populară de pe teritoriul românesc. În ceramică motivul avimorf este semnalat pe piese ceramice din secolele XII și XIV la Horezu, Vâlcea, Baia Mare, motiv considerat de cercetători, în unanimitate de proveniență bizantină. Am menționa aici cahele aflate în colecțiile Muzeului Județean de Istorie și Arheologie. Păsările reprezentate în diferite domenii ale artei populare: ceramică, port, textile, lemn, sunt în general păsări domestice sau cele din fauna locală, dar se întâlnesc și păsări sau păsări fantastice, acestea din urmă cu precădere în zonele etnografice din sudul țării. Desigur că atunci când vorbim despre pasăre încercăm în primul rând să o identificăm și în acest context să interpretăm și rolul ei pe vasul respectiv. Identificarea poate fi ușoară sau nu și este în strânsă legătură și cu tehnica folosită la realizarea ornamentului. Pe ceramica aflată în colecțiile muzeului din Baia Mare, acest decor se întâlnește în exclusivitate pe vasele smălțuite. Pe ceramica cercetată de noi, pentru realizarea decorului creatorul, anonim de cele mai multe ori, a folosit mai multe tehnici.

-sgrafito presupune zgârierea cu un obiect ascuțit (de lemn sau metal) a angobei, ”tehnică de decorație venită la noi din lumea bizantină a Evului Mediu“. ¹

-desenului pe angobă, realizat cu ajutorul cornului. Cornul este unul de vită terminat la vârș cu o pană de găscă ce are rolul peniței. Prin această pană se scurge culoarea cu care se trasează desenul.

-pictarea cu pensula.

Ca simbol pasărea poate fi înțeleasă în mai multe feluri în funcție și de specia pe care o reprezintă. O incursiune în istoria religiilor lumii ne va arăta că pasărea, în general, este percepută ca cea care face legătura între pământ și cer. Toate religiile lumii privesc pasărea cu același respect, acestea fiind singurele care puteau duce mesaje către cer. Nu întâmplător și îngerii sunt dotați cu aripi. Pasărea de noapte însă poate fi percepută și ca sufletul celor morți care vin noaptea să-și revadă

Prostul face ce vede și ce aude crede.

locurile dragi.² (Jean Chevalier, Alain Gheerbrant – 1995)

În arta populară românească se întâlnesc mai multe reprezentări de păsări: porumbelul, cucul, păunul, cocoșul, bufnița. Acest grup ornamental a fost cel mai des întâlnit în ceramică începând cu secolul al XVIII-lea și până în secolul al XX-lea.

Vom prezenta în continuare câteva astfel de păsări ce apar pe ceramica din centrele nordului României.

Dacă în alte zone etnografice ale țării pasărea apare pe vase de mare capacitate, pe ulcioarele de nuntă, în nordul țării categoria ceramică pe care întâlnim cel mai frecvent acest ornament este blidul și farfuria. Aș atrage atenția asupra faptului că piesele pe care le vom prezenta mai jos au avut în primul rând rol decorativ în locuință.

Cea mai veche piesă, aflată în colecțiile muzeului etnografic și care are ca decor pasărea, este o farfurie datată în a doua parte a secolului al XVIII-lea. Decorul este realizat cu cornul pe fondul alb al farfuriei. Pe bordură sunt trasate, cu albastru, cercuri și valul. Pe fundul farfuriei avem o pasăre, un motiv fitomorf (ramura) și două flori, una dintre ele putând fi interpretată a fi motiv astral (stea). Pasărea reprezentată aici este deosebit de interesantă. Conturul ei este trasat cu culoare albastră iar în interior culoarea este roșu cărămiziu. Nu putem identifica pasărea cu o specie anume, dar gândul ne duce la pelican din care creștinismul a făcut un simbol al lui Cristos sau la pasărea Phoenix care în mitologia veche egipteană reprezenta sufletul. Nu trebuie scăpat din vedere că de multe ori cele două imagini apar alăturate.³ Asocierea însă cu ramura pe care stă ne-ar putea duce cu gândul la o reprezentare absolut schematică a pomului vieții și atunci putem spune că avem în față ”tiparul plastic elenistic al arborelui vieții“ .⁴

Farfurie – a doua jumătate a sec. XVIII

Farfurie - 1900

Ceea ce este însă deosebit de important pentru cercetător este faptul că la distanță mai mare de un secol întâlnim același ornament pe o farfurie de același tip. Asemănarea este izbitoare. Fondul farfuriei rămâne alb, culorile folosite pentru decor rămân aceleași. Se schimbă doar elementele ornamentale ale bordurei, de această dată apărând ghirlanda, așezarea păsării și a elementelor însoțitoare fiind aproape identice. Credem că aceste două piese vin să confirme ideea conform căreia motivele ornamentale au viețuit de-a lungul timpului fiind preluate de noile generații dar trecute prin filtrul interpretării proprii.

Fiecare nebun poate câștiga bani, dar nu-i poate păstra.

A. 56

La masa galbână

La masa galbână
 Hai da Ieru-i Doamne
 Șad tri domni mari.
 Tăt să lejuiescu
 Și să sfātuiescu,
 Care li-s mai mari.
 Sfântu Vin zăcea-lu,
 Io-s mai mare domnu,
 Că din mine-ș facu,
 Popii mândra slujbă.
 Sfântu Grâu zăcea-lu,
 Io-s mai mare domnu,
 Că din mine-ș facu,
 Colaci și prinoasă,
 La zăle frumoasă.
 Sfântul Mir zăc ea-lu,
 Io-s mai mare domnu,
 Că din mine-ș facu,
 Din păgâni creștini.

A. 57

Multămitură:

Ăst praznic luminat
 Noi cu drag l-am așteptat
 S-auzâm
 Injerii-n cer cântând
 Și steaua călătorind
 La tăt neamu dimpreună
 Dumnitali, gazdă bună!

*De la Ludovica Pop, Codru,
 54 de ani, 1973*

A. 58

Trei păstori se întâlniră

Trei păstori se întâlniră,
 Raza soarelui, floarea
 soarelui,
 Ei așa se sfātuiră:
 Haidați, fraților, să merjem,
 Floricele să culejem,

Să le facem o cunună,
S-o-mpletim cu voce bună,
S-o trâmțem la Hristos,
Să ne hie de folos,
S-o trâmțem la Isus,
În cerurile de sus.

A. 59

Mulțumitură:

Păsăruica câmpului
Șede-n vârșu nucului
Tăt cântă și ciripește
Și la gazdă-i mulțămnește
C-on firuț de bosâioc
Să aivă gazda noroc
C-on firuț de nintă creață
Să aivă gazda viață.

*De la Ludovica Pop, Codru,
54 de ani, 1973*

A. 60

Grajd în grajd murgu să-ngroașe

Grajd în grajd murgu
să-ngroașe
Domnului domn
Într-o zi de sărbătoare
Îl scoase la preumblare
Nu-i plăcură cum să-ntoarce
Îl strâgară vânzătoriu
La mai mari neguțătoriu
Domnule, domnuțu mneu
Nu știi cere prețu mneu
Nouă buți de bani mărunți
Și p-atâția gălbănuți
Că nouă ape te-am trecutu
Nici pă talpe n-ai fost udu
Numa-un colț de chepeneagu
Acolo m-am ptedecatu
Înt-on ciot de pește albu
Te-am trecut mările toate

Cele două piese ceramice aparțin centrului Baia Mare.

O altă farfurie datând de la sfârșitul secolului al XIX-lea sau începutul secolului XX, având drept motiv ornamental pasărea pe arborele vieții, provine tot din centrul ceramic Baia Mare. Tehnica de realizare a decorului este sgrafito combinat cu desenul realizat cu cornul. Bordura vasului este însă decorată prin traforare. Tehnica de realizare a decorului, culorile folosite, pot fi confirmarea tezei conform căreia ceramica cunoscută sub numele de ceramică de Valea Izei a fost de fapt confecționată la Baia Mare.

Farfurie cu arborele vieții și pasăre

Baia Mare a fost un centru ceramic care a produs o ceramică foarte variată, destinată a satisface gusturile populației urbane, dar și a celei rurale, din Țara Chioarului, populație majoritar românească. De aceea nu trebuie să mire pe nimeni diversitatea de forme și ornamente întâlnite aici. Dacă ne vom gândi că au fost perioade în care numărul meșterilor olari înregistrați oficial se situa în jurul a 50, iar aceștia se plâneau de concurența neloială a celor ce activau clandestin, putem avea o imagine a diversității producției ceramicii în acest centru. Farfuria care urmează este decorată în tehnica sgrafito combinată cu desenul cu cornul. Culoarea folosită este însă numai albastrul pe fond alb iar ornamentul este pasărea pe un arbore al vieții abia schițat.

Pasăre pe arborele vieții

Deosebit de interesantă este o farfurie aflată în colecția muzeului băimărean dar care cu siguranță provine din centrul ceramic Saschiz, datată 1793. Pasărea de pe farfurie este o porumbiță înconjurată de struguri și viță de vie. De această dată semnificația ornamentului este foarte clară. Este cu siguranță un simbol al purității transformat de

creștinism în simbolul Sfântului Spirit. Asocierea acestuia cu viața de vie care îl reprezintă pe trimisul lui Dumnezeu pe pământ este elocventă în ce privește mesajul ornamentului. Aminteam că aceste farfurii au rol decorativ în casa țărănească. Atunci când sunt încărcate cu astfel de ornamente cu siguranță aveau în primul rând rol de a apăra casa respectivă de toate cele rele.

Farfurie de Saschiz 1793

Cele trei farfurii care urmează aparțin ceramicii cunoscute sub numele generic de Valea Izei. Această ceramică încă nu are precizat cu siguranță centrul în care a fost produsă. Pe un fond alb fildeșiu, decorul este realizat prin tehnica sgrafito și desenare cu în cu culorile brun închis, galben și verde. Decorul este amplasat pe bordură și pe fundul vasului. Bordura are în general un decor geometrizzant format din cercuri, val și puncte. Pe fundul farfuriei, în primul caz, întâlnim din nou reprezentarea pasării pe un arbore al vieții abia schițat. Pe celelalte două farfurii, pasărea aflată pe fundul vasului este, ”un pui de păun“ cum îl numea Silvia Zderciuc.

Cine-și biruie mânia, biruie pă tătă lumea.

Și nu te-am scăpat la moarte
Te-am purtat țările toate
Și nu te-am scăpat la moarte.

*De la Ludovica Pop, Codru,
54 de ani, 1973*

Cântece

A. 61

Foaie verde mărăcine

Foaie verde mărăcine
Cine-i mai străin ca mine
Că, numa cucu din pădure
Nici iel nu-i străin ca mine
Că, mai are-on frățior
Tăt pă sturzu petrior
Și mai are-o verișoară
Tot pe mierla negrișoară
Că, măicuță, -al meu noroc,
Mi l-ai ars cu lemne-n foc
Ba, dedesupt ai pus paic
Și l-ai ars cu gogotaie
La, la, la, ...
Măicuță, când m-ai făcut
Mai bine ai fi avut
La, la, la, ...
Două fântânele răci
La, la, la, ...
Între două dealuri săci.
Măicuță, când m-ai avut,
Mai bine ai fi făcut
Dint-a mele picioarele
Să fi făcut scăunele
Și din mâna mea cea dreaptă
Păhărel de băut apă
Cât p-acolo-ar fi trecut
Apă rece-ar fi băut
Pă scaun ar fi șezut
La, la, la, ...
C-așe, maică, pentru mine,
Nu-ț mai mulțumește nime
Săracă inima mea
Cum mă-ncepe-a mă durea
Nu mă doare de durere
Mă doare de multe rele
Câte rele sunt pe lume
Tăte vin la mine-anume
Câte răle sunt în sat

Pă mine tăte m-o mâncat
Cine-o făcut horile
Aibă ochi ca florile
Și fața ca zorile
Cine-o făcut horile
Aivă ochi ca florile
Și fața ca zorile
De n-ar fi horile-n lume
Ai vide fete nebune
Și neveste dusă-n lume
La, la, la, ...

De la Ioan Moiş, *Buteasa*,
1973

A. 62

Codrule, rău m-ai umbrit, măi

Codrule, rău m-ai umbrit, măi,
De-așă tare-am bătrânit, măi,
Ei, hai, de-așă tare-am
bătrânit, măi.
Ei, că de-ar fi drumu cât de
lungu
Da bătrânețele ne-ajung
Ei, hai, și bătrânețele ne-ajung
De-ar hi drumu cât de lat
Da bătrânețele ne bat
Ei, dar de-ar hi pă unde feri,
măi,
Și oameni bătrâni n-ar mai fi
Ei, de-ar hi pă unde scăpa
Da, oameni bătrâni n-ai afla
Ei, hai, și n-ai vide babe nici
moși
Că numa tineri și frumoși
N-ai vide un moș și-o babă
Numa tânăr și de treabă
Că, frumos, tânăr și isteț
Că, ce-i în lume mai di preț.

De la Ludovica Pop, *54 de
ani*, *Buteasa*, 1973

Spre mijlocul secolului al XX-lea, începe să fie tot mai des preferat în decorul cu ornamente avimorfe cocoșul. Ca simbol acesta reprezintă soarele și are un rol de protecție în casa în care se păstrau astfel de vase. Această pătrundere masivă a cocoșului în ornamentica ceramicii din nordul țării se întâmplă și sub influența târgurilor de artizanat care aduceau aproape olari din diferite centre ceramice din România. Nu putem să nu remarcăm influența olarilor vâlceni, cocoșul pictat în această perioadă semănând foarte mult cu cel din centrele ceramice vâlcene.

Farfurii cu cocoș unde se vede clar influența ceramicii de Horezu

În centrul Tăuții Măgherauș se simte aceeași influență, aici ea făcându-se și în ce privește uneltele folosite la ornamentare. Farfuriile sunt pictate cu pensula și uneori cu gaița instrument preluat de la ceramiștii vâlceni.

Farfurii cu cocoș decorate cu cornul, pensula și gaița.

Farfurii cu cocoș realizate cu cornul și pensula

Note

1. Paul Petrescu, Georgeta Stoica *Arta populară românească*, Ed. Meridiane, 1981
2. Jean Chevalier, Alain Gheerbrant *Dicționar de simboluri*, vol. 3 p.23
3. Paul Petrescu, Georgeta Stoica *Op. Cit.*, P.122

**Când mi-i bine tăți cu mine
Când mi-i rău rămân numa eu.**

Prof. AUGUSTIN MOCANU

A. 63

Formulele oralității în colinda Fata de maior

O particularitate esențială a creației populare orale o constituie „anumite clișee, formule încheiate, reproduse la locul potrivit.“ (Bârlea, p. 21). Ovidiu Bârlea consideră că „opera folclorică se vădește a fi în genere o îmbinare dialectică între formulele puse la îndemâna interpretului de tradiția orală sub forma unor prefabricate artistice și restul structurii, izvodită pentru a oglindi tema populară.“ (Ibidem). Formula este o expresie invariabilă a unui conținut artistic: idee, imagine etc. pe care performerul o poate utiliza ori de câte ori crede că se potrivește cu ceea ce el intenționează să comunice. Toate genurile creației populare beneficiază de avantajele oferite de acest procedeu, dar nu în mod egal, ci diferit și specific în fiecare formă a folclorului. Formulele caracteristice colindelor sunt: incipit - urile, urările în finaluri-de-colinde și refrenele. În cele ce urmează, studiem prezența formulilor oralității în cele 185 de texte ale colindei **Fata de maior**, cunoscute la noi, și ne străduim să arătăm sub ce forme concrete apar, ce frecvență au și ce funcție îndeplinesc.

Incipit - uri. Deschizându-se *ex ab rupto* cu versul *Trei păcurărei*, cele mai multe variante, 140 din 185, nu au un început caracteristic speciei ritualistice a colindei. În general, funcția incipit - ului este de a localiza evenimentele narate, scenele prezentate și tablourile descrise. După cum s-a văzut, majoritatea variantelor colindei noastre are incipit - ul zero. În cuprinsul acestora, spațiul este redat printr-un vers aflat pe locul al treilea sau chiar mai jos. Locul întâmplărilor din această colindă este muntele-areal mitic, fundamental al spațiului românesc de locuire, al vieții și istoriei noastre, motiv esențial al creației folclorice și al culturii române în general. Aproape toate versurile cu rol de incipit conțin și termenul **munte**. Reproducem câteva astfel de formule de început:

- a. *Susu, sus la munte (45)*
- b. *Într-un vârf de munte (125)*
- c. *Pe munții cei mari (165)*
- d. *Pe fețele munților (3)*
- e. *Pe-un picior de munte (160)*
- f. *Pe cel plai de munte (161)*
- g. *Pe-un picior de plai (157)*
- h. *Sus, sus, sus, colo la munte (137)*

În astfel de versuri și în alte câteva asemenea lor se construiește imaginea statică, frumoasă și calmă, idilică în esența ei, a păcurarilor care: se află, sunt, șed cu turmele la păscut într-un peisaj montan sau submontan românesc. Contrastând puțin cu această icoană, în trei pătrimi din variante descoperim imaginea dinamică a curgerii neostoite a turmelor spre munte, însă ea nu mai ține de incipit, ci de narațiunea simbolică propriu-zisă.

Urări finaluri de colinde. În practica datinei colindatului din spațiul

Leagănă-să fagii-n codru

Leagănă-să fagii-n codru
Da-i, liu, liu, liu,
Leagănă-să fagii-n codru
Leagănă-să da nu-i modru,
Vin feciori de la Brașeu
Cu săcuri late la brăuă
Cu săcuri și cu topoare
Pădurea să ne-o doboare
Uite și la mândru mneu
Cum țâne murgu de frâu
Cum țâne murgu de ață
Și pă mândra păstă brață.

*De la Ludovica Pop, Codru,
54 de ani, 1973*

**Colecția
RODICA CORZAN
COLȚĂU
și
MĂRIOARA DAN**

A. 64

Colinde

În vârșuțu muntelui
Sînt vo' tri turme de oi
Refr.: *Mândră-i sara lui
Crăciun*
Și vo opt păcurăroi
Zăce unu' cătă altu'
Tu, măi frate, măi fârtate
Spune-mi ce moarte-ț voiești.
Altă moarte nu-m' voiescu
Numa capu' mni-l tăieț'
Și pă mine mă-ngropaț'
În stauru' oiloru'
În țărcuțu' mneilor.
Fluierașu' mneu cel dragu
Să mni-l puneț' voi la capu

românesc intercarpatic se folosesc două categorii de texte: colindele, piese poetice cântate în grup, și urările, texte rituale declamate individual. Atât colindele cât și urările constituie expresia idealului de fericire a celui colindat. (Caraman, p. 174). Textele recitate, având conținut și funcții identice sunt de trei feluri: urări finaluri-de-colinde, urări de mulțumire și urări sau mulțămite la colac. Primele, care interesează în această discuție, ca formă, fac parte din colinde, însă nu au o legătură intrinsecă cu subiectele textelor colindate, după care sunt așezate și spuse. Ele nu sunt poezie, ci formule stereotipe care pot migra cu ușurință de la o colindă la alta. (Idem, p. 145). Cu sau fără aceste finaluri, colindele rămân creații poetice complete și de sine stătătoare. Pot exista arii întinse din care urările finaluri - de - colinde să lipsească. Așa e zona Codru-Valca Sălajului. În Maramureș sunt prezente, dar nu și obligatorii. În sfera destul de largă a motivelor tematice ale urărilor finaluri-de-colinde, o mare frecvență o au cele de sănătate și viață lungă, de pace și de frumusețe fizică. Aceste texte rituale sunt scurte, întinzându-se pe spațiul a 1 până la 4 versuri. În cele 185 de variante ale colindei **Fata de maior** am identificat numai cinci urări de acest fel. Toate au ca motiv urarea de sănătate închinată gazdei și familiei acestuia. Le reproducem:

1. *Vă-nchinăm dalbă sănătate. (Cernuc, SJ, 1942)*

2. *Ș-o hi sănătoasă*

Gazda jupâneasă

Cu cât ai în casă. (Bănișor, SJ, 1970)

3. *Trandafir floare frumoasă*

Rămâi gazdă sănătoasă. (Nucșoara, HD, 1957)

4. *Și noi ne-o-nchinăm*

Dalbai sănătate. (Nucșoara, HD, 1962)

5. *Și vă veseliți voi,*

Cești doi veri primari,

Că noi vă-nchinămu,

D-alba-i sănătate. (Ilteu, AR, 1925)

Numărul extrem de redus al urărilor finaluri-de-colindă și scurtimea lor nu sunt specifice creației pe care o discutăm, ci tuturor categoriilor de colinde cel puțin pentru perioada de când există culegeri. Această situație s-ar putea explica prin aceea că în istoria colindatului a sosit o vreme în care performarea unor astfel de texte cu funcție ritual-ceremonială n-a mai fost simțită ca necesară în desfășurarea obiceiului, deoarece funcția pe care o îndeplineau a fost preluată ușor de urările de mulțumire, veritabile orații în care se pot prezenta mai multe motive. Pentru a da cititorilor posibilitatea comparării celor două feluri de urări reproducem o astfel de creație:

Gazda bine ne-a cinsti,

Dar și noi i-om mulțămi.

Și i-om mulțămi frumos,

Să trăiască sănătos

Cu găzdoaia împreună

Sănătoși, cu voie bună!

Iar la fetile gazdii

O ajuns oul mai cuminte ca găina.

*Să le vie pețători,
Pețători, feciori frumoși,
Să nu fie zdrănturoși.
De-are gazda vrun fecior
Margă și iel pețător
Și să umble cu dobândă,
Să capete noră blândă,
Și frumoasă și bogată,
La fecior de ea să-i placă.
Să trăiți, să nu boliți
Ani mulți, buni și fericiți.
(Aluniș, SJ, 1970)*

Refrenul. În colinde, refrenele sunt legate mai puternic de melodii decât de textele poetice. Referindu-se la această chestiune, Gheorghe Gh. Pop scrie că „refrenul cel de până la 8 silabe cu trăsăturile metrice, ritmice și chiar intonaționale face parte integrantă din unitatea strofei melodice. Textele fiind în majoritate uniforme metric și neorganizate în strofe, pot adapta refrene de 2-4-6-8-12 silabe.“ (Bilțiu Pop, p. 66). De aici am reținut două constatări: prima este că refrenele pot deveni formule călătoare, de măsuri variabile, fiindcă se pot adapta unui mare număr de colinde; a doua e că specificul melodic a asigurat refrenelor o mare rezistență în timp chiar și după ce partea de text s-a desemantizat. Același autor afirmă că un însemnat număr de colinde din județul Maramureș, dar și din Sălaj și Bihor „prezintă înrudiri cu ritmul dansurilor, ceea ce se datorește faptului că odinioară interpretarea colindei era însoțită, probabil, de un dans ritual, care se desfășura după melodia de colindă.“ (Idem, p. 65). Se înțelege că și acest fapt a putut ajuta la perpetuarea versurilor-refren și după ce n-au mai fost înțelese așa cum dansul ritualic mai trăiește ici-colo în obiceiul de a colinda cu muzicanți și de a dansa. (Ibidem). Acest fel de colindat cu muzicanți și dans se practica în vechiul Sălaj pe la începutul secolului trecut și l-am cunoscut și noi în satul Boju din județul Cluj, în deceniul 1940-1950.

Piese de colinde mioritice **Fata de maior** de care dispunem au fost culese relativ târziu, de la 1885 încoace, majoritatea abia după 1950, când colindatul se găsea într-un adânc proces de dezagregare. Acestei situații i se adaugă împrejurarea defavorizantă a înregistrării după dictare ceea ce a putut duce la nesocotirea multor refrene, considerate cuvinte în plus, greu de înțeles fiindcă nu au o legătură logică cu textul. Numai în acest fel se poate explica faptul că din 185 de variante cercetate numai 42 au refren. Există și trei piese care posedă câte două refrene. (7/b, 12/c, și 91). Cele mai multe **versuri-refren** din textele acestei colinde au o structură formată din trei elemente lexicale distincte iar câteva au numai câte două componente. Astfel: ca termen inițial apare aproape întotdeauna una dintre interjecțiile: **hai, ai, hei, ei, hoi, oi, ho, o și ioai, ioi**, unde se poate observa că am inclus atât formele de bază cât și variantele fonetice ale lor; ca termen de bază, așezat de regulă în poziție mediană, se află o formă a unuiia dintre cuvintele: **ler, lin, domn, corindă, colindă**; ca termen final e vocativul

Când fluieru-a prinde-a zice
Oile tăte m-or plânje
Oile cele cornute
Plânje-m-or umblând pă
munte.
Oile cele bălai
Plânje-m-or îmblînd pă văi
Oile cele bdițate
Plânje-m-or umblând pă
coaste.

*De la Maria Marchiș, 65 de
ani, Berința, 1978*

A. 65

Copil micuț cu ochi căprâi

Copil micuț cu ochi căprâi,
Ce tă' plânji și spui oricui
Că iești copilu nimănuși?
A nimăru pe-acest pământ
A mei părint' sunt în
mormânt
La Mărășești taticu meu
Cu arma-n mână a murit și el
Iar maica dac-a auzit
De plâns ie s-a îmbolnăvit
Sărmana după două luni
Murii-ntr-o casă de nebuni

Și de-atunci tă' zic mereu
Mămica mea, tăticu meu
Și de-atunci tă' spui oricui
Că sunt copilu nimăru.

*De la Terezia Marchiș, 65 de
ani, Berința, 1979*

**Colecția
IOAN CHIȘ ȘTER**

Colinde

A. 66

Tânăru' dacă porneșt'e

Tânăru' dacă porneșt'e
Christos domn a nost'
Depart'e călătorește

Doamne. Luând drept criteriu termenul de bază, am ordonat refrenele identificate în patru grupe. Prima grupă cuprinde refrene construite din variante fonetice ale străvechiului și mult disputatului *ler*, care deține locul principal prin 23 de apariții, jumătate din total, în 15 formule diferite:

- Hai *lerui Doamne* (61, 63/b, 91, 92)
- Hai *lăru-i Doamne* (52)
- Hai *lerui, lerui Doamne* (150, 153)
- Hai *leroi, leroi Doamne, fată de maior* (143)
- Ai *leroi, leroi Doamne* (141)
- Hai *leru-i Doamne* (3)
- Ho-ho, *lărui, lărui Doamne*
- Ho-ho, *lărui Doamne* (12/c)
- Hoi *lărui, Doamne* (58, 52/b)
- Hoi, a, *lărui Doamne* (11)
- Hoi, a *lerui Doamne* (56, 81, 89)
- Lerui, *ler* (8)
- Lărui, *lărui Doamne* (14)
- Lărui *lăr, Doamne lăr* (13)
- Oi *lerui Doamne* (104, 144)
- Hai *lelui, lelui Doamne* (94)

Grupa a doua conține zece versuri-refren structurate în tot atâtea formații având ca bază cuvântul *lin*:

- Lini, *lini, lei* (129)
- Lino, *lino, lei* (130)
- Lino-i, *lino, Doamne* (142)
- Ei, *linoi, linoi, Doamne* (117)
- Hei *linui, linui, Doamne* (146)
- Oi *lino, lean* (145)
- Oi, *lino, lino* (20)
- Oi *linu-i, Doamne* (103)
- O, *linu-i, Doamne* (102)
- Oi *linuț, linuț, Doamne* (139)

Grupa a treia este alcătuită din șase combinații bazate pe termenul *domn* și vocativul religios *Doamne*:

- Doamne (7/b)
- Domnului, *Doamne* (91, 167)
- Domnului și *Doamne* (159, 160)
- Dăi *domnului, Doamne!* (154)
- Ioai, *domnului, Doamne* (164)
- Ioi, *domnule, Doamne* (157)

Grupa a patra este formată din trei refrene pe tema cuvântului *colindă* în forma lui arhaică cu -l- rotacizat: *corindă*:

- Dai, *corinde!* (82), -Hai, *corinde* (5), Hai, *colinde* (7/b)

Multe dintre refrenele ajunse până la noi par să nu aibă nici o legătură cu versurile tematice ale colindelor. În vechime, situația va fi fost alta, refrenele erau integrate în țesătura textelor tot așa de firesc, de bine și de logic cum latura muzicală a lor este parte integrantă a melodiei colindei. Colindele cu refren (credem că în vremuri îndepărtate toate îl

aveau) sunt compuse din două texte paralele: textul tematic format dintr-o narațiune simbolică sau dintr-un tablou cu înțelesuri simbolice și textul-refren alcătuit din versuri rituale imuabile, intercalate la intervale egale în corpul celui alt. Exemplu: **Textul nr. 58** cules din Tohat, Maramureș, în 1967, este organizat în zece strofe melodico-textuale complete, compuse fiecare din câte patru versuri: primul, al doilea și al patrulea sunt versuri tematice iar al treilea e **vers-refren**. Schema ei este: VS + VSR + VS. Ca urmare a repetării ficcării vers tematic par și a refrenului, un text de 21 de versuri tematice diferite și un vers-refren ajunge să aibă un total de 43 de rânduri care se cântă.

În desfășurarea colindatului ca obicei cu funcții magico-rituale, unde cântecul și jocul se îmbină, refrenul-muzică și cuvânt-întărește sensul versurilor tematice și contribuie la provocarea forțelor tainice să împlinescă dorințele celor implicați în ritual: officianți și adresanți deopotrivă. Poate că refrenele au constituit partea specială a textului, destinată celui colindat. Fiecare refren se va fi adresat unei anumite categorii de beneficiari ai colindatului, lor le va fi spus ceva mai direct și mai concret despre întruparea dorințelor a căror împlinire o așteptau odată cu sărbătorile. În această viziune, e posibil ca la început toate refrenele să fi fost inteligibile. Formulele de refren bazate pe ler, frecvente în colindele păstorești și dominante în **Fata de maior**, se pare că vorbesc despre oi: oile lui, oile lor, ceea ce interesează mai mult pe păstorul colindat. (Vezi, Popescu-Sireteanu, p. 193-168). Unele refrene din colinde pot fi puse în legătură cu formulele specifice liricii orale. Refrenele dezvoltate din tema lin și-ar putea avea originea în formule ca **lin, dorule, lin**, care în anumite creații lirice, au funcția de refren sau pe cea de silabe complementare, folosite pentru echilibrarea măsurii textului cu cea a melodiei. Formațiile de la cuvântul domn se adresează gazdei, domnului, boierului iar cele de **lae corindă** evocă spectacolul obiceiului îndrăgit mult și cultivat de toate categoriile de vârstă.

Bibliografie

1. Bârlea Ovidiu, *Poetică folclorică*, Editura Univers, București, 1979.
 2. Bilțiu Pamfil, Pop Gh. Gheorghe, „*Sculați, sculați, boieri mari!*” *Colinde din județul Maramureș*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1996.
 3. Carmen Petru, *Colindatul la români, slavi și alte popoare. Studiu de folclor comparat*, Editura Minerva, București, 1983.
 4. Mocanu Augustin, *Colinda „Fata de maior”*, Editura Caiete Silvane, Zalău, 2005
 5. Popescu Sireteanu Ion, *Limbă și cultură populară*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1983.
- Notă: Numerele care însoțesc textele citate trimit la Colinda „Fata de maior” și indică ordinea lor în acea lucrare.

Mere sângur ca ș-o slugă
Rugând lui Dumn'ezo rugă
El cu cin'e să-ntâlnește?
Tăt c-on om c-on ochi în
frunt'e
I-a părut că-i cât on munt'e
Ce t'e-aș întreba, fârtat'e,
N-ai văzut n'eagra-n cetat'e?
El d'e cum să-i ști'e spun'e
I-o părut mare mn'inune
Ia, p-aci mn'i s-o dus doru'
Pă un'e mn'i-am rupt
pt'icioru'.
*Cu cânt'ec așa cum îi
obiceiu la noi la Prelucă,
und'e umblă vântu' tăt de
fugă, de nu-ț țai clopu cu
mâna, nu-l ajunji cu sâp-
tămâna, apoi o cântat așa:*
Ieși, afară, tu, mn'ireasă,
Și te uită prin in'el,
Că vin'e mn'irele tău
Și te uită prin colac
Că vine cine ți drag.

*De la Ana Bodca, Preluca
Veche, 1974*

